

Kirja-arvio

Lotta Lounasmeri

Kun ideologia ja valta piiloutuvat

Anu Koivunen ja Mikko Lehtonen (toim.) (2011). *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 299 s.

► Suomen Akatemian Valta Suomessa -tutkimusohjelman satona syntynyt, Anu Koivusen ja Mikko Lehtosen toimittama *Kuinka meitä kutsutaan* on merkittävä puheenvuoro, joka tuo kulttuurin ja affektien näkökulmaa suomalaisen yhteiskunnan ja politiikan tutkimukseen. Kuten kirjoittajat toteavat, tunne ja järki kuuluvat aina yhteen. Ymmärtääksemme itsemme meidän onkin kysyttävä, ”miltä tuntuu todella”. Erittäin tärkeä on kirjoittajien huomio, että kulttuurisissa identifikaatioissa on poliittikkaa ja valtaa koskevan suomalaisen keskustelun sokea piste – minkälaisiin kulttuuriisiin positiioihin eri ihmiset samaistuvat, kun perinteiset poliittiset identifikaatiot ja ryhmät eivät enää puhuttele?

Kirjan artikkeleissa analysoidaan 1990–2010-lukujen välistä ajanjaksoa suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin erilaisten mediakulttuuristen esitysten kautta. Ajanjaksoa kutsutaan uusliberalismin normalisoitumisen ajaksi, jolloin markkinalogiikka alkoi ulottua kaikille yhteiskunnan sektoreille ja sosiaaliseen elämään. Sama ajanjakso on myös merkinnyt poliittista ja kulttuurista avautumista ja monimuotoisuuden lisääntymistä. Kirjan teemat kehystetään teoreettisesti myöhäsmoderneista valtioista ja yhteiskunnallisen vallankäytön tavoista käsin, joita ei kirjoittajien mukaan voi ymmärtää pelkästään poliittisin ja taloudellisin analyysein.

Vuoden 2011 eduskuntavaalien ja maabrändikeskustelun kautta Koivusen ja Lehtosen laatimassa johdannossa lähestytään globalistumiseen liittyvää suomalaista yhteiskunnallista kamppailua, jossa erotellaan arvoryhmittäminä uusliberaalit globaalistajat, hyvinvointi-

valtion perinnön puolustajat ja uusnationalistit. Kuitenkin tämän kolmijaon valossa kaikki tarkastelevat globaalistumista hyvin kansallisesta näkökulmasta: missä ovat ”aidot” globaalit, jotka näkevät maailman keskinäisriippuvaisena paikkana ja globalisaation muunakin kuin talouskilpailuna?

Kirjassa avautuu kaksi tarkastelukulmaa median ja mediakulttuurin rooliin suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa: yhtäältä artikkeleissa analysoidaan sitä, miten esitykset kansallisista ja kulttuurisista identifikaatioista rakentuvat, toisaalta sitä, minkälaiseksi muodostuu median, sen toimijoiden sekä yleisöjen rooli todellisuuden tuottamisessa ja yhteiskunnallisten asioiden käsittelyssä. Koko ajan läsnä on myös kysymys tunteiden ja affektien roolista julkisessa viestinnässä. Nämä olisi ehkä voinut myös teemoittaa selkeämmin, nyt artikkelit seuraavat toisiaan järjestyksessä, jonka logiikasta ei ole täyttä varmuutta. Jonkinlaista hajanaisuutta siis teoksessa esiintyy sen ilmeisistä ansioista riippumatta. On tietysti mahdollista, että nykyisessä tutkimusmaailmassa koherentin, selkeän näkökulman varaan rakentuvan kokonaisesityksen vaatimaa työstämisaikaa ei yksinkertaisesti löydy.

Lähestymistapojen lisäksi myös artikkelien esitystavat ja tyylit poikkeavat toisistaan, ei mitenkään erityisen häiritsevästi mutta kuitenkin niin, että lukija kiinnittää huomiota asiaan. Lukijaystäväällisintä on tietysti mennä suoraan asiaan ja kertoa, mikä erityinen tapaus tulee puheeksi artikkelissa. Lisäksi raskassoutuinen teoreettisuus olisi mahdollista välttää, kuten kokeneimmat kirjoittajat selkeällä varmuudella tekevät. Se lisää tekstin luettavuutta

kuitenkaan vähentämättä uskottavuutta, kun teksti samalla ankkuroituu relevanttiin tutkimuskirjallisuuteen.

Vaikkei kirja annakaan suurta roolia teoreettisten käsitteiden esittelylle ja määrittelylle, joitakin keskeisiä käsitteitä esitellään ja avataan. Johdannossa otetaan keskeiseksi hegemonia-käsite, joka riittävästi määriteltynä on erittäin käyttökelpoinen ja edelleen selitysvoimainen vallan analyysissä. Sen sijaan diskurssin käsitettä ei problematisoida tai sen kummemmin määritellä. Onko siitä jo tullut yleiskieleen kuuluva sana, joka ei ole enää pelkästään tieteellisen keskustelun termi? Kulttuurintutkimuksen parissa kiistanalaiseksi käyneeseen identiteetin käsitteeseen otetaan myös etäisyyttä ja puhutaan mieluummin identifikaatioista.

Kaikki artikkelit kytkeytyvät uusliberalismin ajan analyysiin ja nyky-yhteiskunnan kilpailulliseen luonteeseen. Ensimmäisessä artikkelissa Jussi Ojajärvi esittelee Kristian Smedsin ohjaamaa Tunteimatonta Sotilasta ja sen saamaa vastaanottoa yhteiskunnallisen kamppailun näyttämönä. Se on tapauksena erittäin havainnollinen historiallisuutensa johdosta, sillä se antaa mahdollisuuden ajassa liikkuvien kulttuuristen tulkintojen ja tunteiden paikallistamiseen ja kytkeytyä myös suomalaisen yhteiskunnan laajempaan, taloudelliseen ja poliittiseen murrokseen. Lisäksi on tervetullutta analysoida teatterin roolia yhteiskunnallisen muutoksen kuvaajana ja tulkitsijana sekä tutkia teatterin herättämiä reaktiota, sillä se edustaa vahvaa kansallisen kulttuurin genreä.

Näytelmän vastaanoton analyysissä tulee esille se, kuinka kivuliasta suomalaisessa kulttuurissa usein on tunnustaa moneutta, Kyyrön (2009) sanoin ”monen Suomen diskurssia”, joka pyrkii horjuttamaan yhtenäistä, turvallista tarinaa, ”yhden Suomen tai keskuksen diskurssia”.

Toinen suomalaisuutta ja sen kulttuurisia normeja käsittelevä artikkeli on Leena-Maija Rossin *Mogadishu Avenue* -televisiosarjaa analysoiva teksti, joka olisi sopinut luontevasti Ojajärven jatkoksi. Selkeällä kysymyksenasettelulla varustetussa artikkelissa Rossi osoittaa, kuinka ”kaikki ei ole sitä miltä näyttää” – ana-

lysoitu sarja tarjoaa erilaisia tulkinnan mahdollisuuksia ja siksi horjuttaa itsestään selväksi usein luultuja kulttuurisia ja muita kategorioita. Se myös näyttää, kuinka uusliberalismin ajalla yhteiskunnalliset erot ovat edelleen myös luokkaeroja.

Televisiokulttuuria analysoidaan Mari Pajalan artikkelissa julkisen (YLE) ja yksityisen (MTV) television muistelutarjojen kautta. Näennäisen kantaa ottamattomat sarjat toimivat ideologisina kertomuksina Suomen lähihistoriasta ja ottavat eri tavoin kantaa viestintäpolitiikkaan ja television rooliin suomalaisessa kulttuurissa. Improvisaatioteatteria käsittelevässä Hanna Suutelan artikkelissa nähdään tämä taidemuoto itse asiassa uusliberalistista ihmiskuvaa heijastavana, kun näyttelijä joutuu luomaan nahkansa jokaisen tehtävän kohdalla uudestaan ollessaan yleisön käskyttävänä. Kiintoisa on huomio siitä, että improvisaatio on Suomessa perinteisesti nähty vapauttavana ja liberaalina, kun taas ulkomaiset tutkimukset ovat todistaneet sen kliseisyydestä ja stereotyyppisyydestä. Tämäkin kulttuurimuoto tarjoaa mahdollisuuksia niin vapautumisen kuin valtaan suostumisen suuntaan: yhtäältä se on Suutelan mukaan toiminut yhteiskunnallisen ahdistuksen ja kritiikin purkukanavana ja toisaalta välineenä, jolla yleisöjä ja näyttelijöitä on suostuteltu uudenlaisen kuluttajan ja työntekijän muottiin.

Tosi-tv-ohjelma *Big Brotherin* yleisöjen toimijuutta analysoiva Mikko Hautakankaan artikkeli tuo kirjaan tärkeää pohdintaa verkon ja sosiaalisen median vaikutuksista yleisön rooliin ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Hieman hitaasti käynnistytävissä artikkelissa tuoretta näkökulmaa tuo yhdistetty yleisöjen sekä tuotannon ja tuottajien tutkiminen. Tekstissä tuotantoa ei käsitellä ”koneistona”, osana rakennetta, vaan yksittäisinä toimijoina, joilla on valinnan mahdollisuuksia. Tällainen lähestyminen auttaa näkemään missä ja miten valtaa oikeasti käytetään. Sekä improvisaatiota että Big Brother -ohjelmaa analysoivassa artikkelissa tulee esille yleisön mahdollisuus vallankäyttöön, joka näyttäytyy itse asiassa enemmän alistavana kuin positiivisena, mahdollistavana vaikuttamisena.

Kirjan loppupuolella päästään käsiksi politiikan ja poliitikkojen mediasuhteeseen ja sitä kautta perinteisempään mediatutkimukseen alueeseen, jossa metodeina käytetään muun muassa agenda settingiä ja kehysanalyysiä ja teoreettista lähestymistä ammenetaan medioitumisen ja poliittisten skandaalien tutkimuksesta. Erkki Karvonen tuo Tanja Karpelan mediasuhdetta käsittelevässä artikkelissaan esille journalismin ja median tutkimuksen tämän hetken päälinjaisiä kysymyksen asetteluja kuten viihteellistymisen ja kaupallistumisen, siihen liittyvän yksityisen ja julkisen rajanvedon sekä niin sanotun mediajärjestyksen murtumisen, kun laatujournalismi skandaalin hetkellä omaksuu sensaatiojournalismin logiikan. Tärkeä journalismin valtaan liittyvä kritiikki on se, kuinka journalismin toimijat itse eivät useinkaan tunnusta eivätkä ehkä tunnustakaan omaa valtaansa. Yhteiskuntavastuun käsite tuodaan tekstissä kiinnostavalla tavalla journalismin ja sananvapauden tarkasteluun. Tähän lienee tultu, kun journalismi on ensisijaisesti mediarytysten liiketoimintaa.

Kirjan päättävässä Anu Koivusen artikkelissa *"Jyrki Kataisen kyyneleet eli sivustakatosova valta"* pureudutaan siihen, miltä politiikka mediasta katsottuna näyttää. Suorastaan pelottava on johtopäätös, jonka mukaan politiikka tyhjenee todellisista toimijoista, kun sivustajakatsoisuus ja mediauhrius näyttävät päälinjaisina rooleina. Analysoitavat tapaukset – Anneli Jätteenmäen pääministeriydestä tehty tv-sarja ja Jyrki Kataisen lehdistötilaisuus, jossa ilmoitettiin ulkoministeri Ilkka Kanervan erosta, olisi voitu esitellä heti tekstin alussa. Näiden poliitikkojen suhde tunteisiin ja tunnustuksellisuuteen on oiva tapa analysoida vallalla olevaa mediakulttuuria ja politiikan draamallisuutta. Heidän välillään nähdyt erot olisi voinut nostaa myös otsikkoon – toinen itkee, mutta toisen kyyneleitä ei nähdä, vaikka niitä varmasti on. Koivusen tulkinta on osuva: miespolitiikon julkisuuskuva heikkouden osoittaminen on osoitus vallasta. Olennaista on myös, että kaikki näyttää ja tuntuu aidolta. Kun Lehtonen ja Koivunen avaavat artikkelissa tähdentävät tunteiden ja kult-

tuurisen näkökulman merkitystä nyky-yhteiskunnan ymmärtämiseen, Koivunen kuitenkin piilottaa omassa artikkelissaan affektiivisen lähestymistapansa avaamisen alaviitteeseen. Jos tämä on yksi kirjan keskeisiä teesejä, sitä olisi voinut nostaa näkyvämmäksi. Kyvyttömyys käsitellä – tunnistaa ja tunnustaa – tunteita voi hyvinkin olla suomalaisen yhteiskunnan suurin ongelma. Sama tiedostamattomuus liittyy läpi kirjan uusliberalismin ideologiaan ja valtaan. Lopussa esitetty kysymys vallan katoamisesta onkin äärimmäisen kiehtova ja lukija jää todellakin pohtimaan sitä. Valtaa tutkimaan ryhtyneet löytävät usein kertomuksia voimattomuudesta. Vallan piiloutumisen on useissa pohjoismaisissa tutkimuksissa todettu olevan tyypillistä näille avoimuutta julistaville yhteiskunnille. Mistä tämä kertoo – pelkäämmekö valtaa?

Viitteet:

Kyyrö, Jere (2009). *"Suomi on kuollut."* Kristian Smedsin *Tuntematon sotilas* -näytelmän ja sitä käsittelevän lehtikirjoittelun kansakuntapuheen ja kansalaisuskonnon analyysi. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.